

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ

Правові основи використання та охорони земельних ресурсів і надр України визначені 13 та 14 статтями Конституції України (1996), Земельним кодексом України (2002 р. з подальшими змінами), Кодексом України про надра (27.07.1994), законами України: «Про охорону навколишнього природного середовища» (25.06.1991), «Про оренду землі» (06.10.1998),

«Про охорону земель» (19.06.2003), «Про державний контроль за використанням та охороною земель» (19.06.2003), «Про оцінку земель» (11.12.2003), «Про землеустрій» (22.05.2003) та іншими нормативно-правовими документами.

Згідно з Конституцією земля та її надра, які знаходяться в межах території України, є об'єктами права власності українського народу. Від імені українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Основні положення земельного законодавства України. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Відповідно до частини 1 статті 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», державній охороні і регулюванню використання на території України підлягає навколишнє природне середовище, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і не використовувані в народному господарстві в даний період, зокрема земля, ландшафти та інші природні комплекси. Право власності на землю гарантується і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до вимог чинного законодавства. Усі суб'єкти права власності на землю рівні перед законом.

Охорона земель визначається як система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення (стаття 162). Завдання та зміст охорони земель викладені в статтях 163–164 Земельного кодексу України. Зокрема, вказано, що охорона земель здійснюється на основі комплексного підходу до угодь як до складних

природних утворень (екосистем) з урахуванням цілей і характеру їх використання, зональних і регіональних особливостей. Статтею 167 Кодексу передбачаються заходи, спрямовані на охорону земель від забруднення небезпечними речовинами, А стаття 168 Земельного кодексу містить відомості про зміст і порядок охорони ґрунтів.

Державна політика охорони і раціонального використання земель визначається системою правових, організаційних, економічних та інших заходів, що мають природоохоронний, ресурсозберігаючий та відтворювальний характер. Основними принципами державної політики у сфері охорони земель, згідно зі статтею 3 закону «Про охорону земель», є:

- забезпечення охорони земель як основного національного багатства українського народу;
- пріоритет вимог екологічної безпеки у використанні землі як просторового базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва;
- відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства України про охорону земель;
- нормування і планомірне обмеження впливу господарської діяльності на земельні ресурси;
- поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності в галузі охорони земель;
- публічність у вирішенні питань охорони земель, використанні коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів на охорону земель.

Законом України «Про охорону земель» визначені також повноваження органів державної влади і органів місцевого самоврядування в галузі охорони земель. Так, наприклад, до повноважень центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики в галузі охорони земель належать:

- організація, розроблення та реалізація загальнодержавних і регіональних програм відтворення родючості ґрунтів;
- участь у формуванні та реалізації державної політики з використання та охорони земель сільськогосподарського призначення;
- організація розробки в установленому законом порядку стандартів, норм і правил з охорони та підвищення родючості ґрунтів;
- проведення моніторингу ґрунтів та агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення;
- участь у здійсненні природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування (зонування) земель;
- розроблення і впровадження рекомендацій та заходів щодо забезпечення родючості ґрунтів і застосування агрохімікатів;

- розроблення механізмів економічного стимулювання, впровадження заходів щодо використання та охорони земель і підвищення родючості ґрунтів;
- організація та здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про пестициди і агрохімікати в сільськогосподарському виробництві.

Статтею 54 Закону передбачено обов'язкове проведення моніторингу ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення, який включає агрохімічне обстеження ґрунтів; контроль змін їх якісного стану; агрохімічну паспортизацію земельних ділянок.

Порядок проведення моніторингу земель встановлює Кабінет Міністрів України.

Закон України «Про охорону земель» передбачає також проведення інвентаризації земель, закріплених за населеними пунктами, промисловими підприємствами, підприємствами, установами та організаціями транспорту, зв'язку, оборони, лісового фонду, інших земель та виявлення площ, що використовуються нерационально або за нецільовим призначенням. Згідно із цим законом визначаються землі, що належать до загальнодержавної та комунальної власності, резервуються землі для науково-дослідних робіт та спеціалізованого сільськогосподарського виробництва, природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, створюється державний реабілітаційний фонд земель з угідь, що потребують вжиття заходів для відновлення їх родючості. Відповідно до цього закону проводиться кадастрова оцінка земель, розробляється науково-методична і нормативна документація з визначення базових цін на землю, створюється державна система управління якістю земельних ресурсів і визначається її місце в органах державного управління, а також визначаються принципи розмежування обов'язків держави, землевласників та землекористувачів щодо охорони земельних ресурсів.

Основні положення законодавства України про надра. Відносини, що виникають у сфері використання і охорони надр, мають назву гірничих відносин. Ці відносини в Україні регулюються Конституцією України, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», Кодексом України про надра, Гірничим законом України, Законом України «Про державну геологічну службу України», розпорядженнями і указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України та іншими актами законодавства України, що видаються відповідно до них.

Завданням Кодексу України про надра є регулювання гірничих відносин з метою забезпечення раціонального, комплексного використання надр та задоволення потреб у мінеральній сировині та інших потреб суспільного

виробництва, охорони надр, гарантування при користуванні надрами безпеки людей, майна

та навколишнього природного середовища, а також охорона прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій і громадян. Питанням охорони надр присвячено розділ 5 Кодексу України про надра. Він містить основні вимоги в галузі охорони надр (стаття 56), умови, за яких вводиться обмеження або припинення користування надрами (стаття 57), а також вимоги стосовно охорони ділянок надр, що становлять особливу наукову або культурну цінність. До останніх відносять рідкісні геологічні відслонення, мінералогічні утворення, палеонтологічні об'єкти тощо.

Основними вимогами в галузі охорони надр є:

- забезпечення повного і комплексного геологічного вивчення надр;
- додержання встановленого законодавством порядку надання надр у користування і недопущення самовільного користування надрами;
- раціональне вилучення і використання запасів корисних копалин і наявних у них компонентів;
- недопущення шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами, на збереження запасів корисних копалин, гірничих виробок і свердловин, що експлуатуються чи законсервовані, а також підземних споруд;
- охорона родовищ корисних копалин від затоплення, обводнення, пожеж та інших факторів, що впливають на якість корисних копалин і промислову цінність родовищ, або ускладнюють їх розробку;
- запобігання необґрунтованій та самовільній забудові площ залягання корисних копалин і додержання встановленого законодавством порядку використання цих площ для інших цілей;
- запобігання забрудненню надр при підземному зберіганні нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захороненні шкідливих речовин і відходів виробництва, скиданні стічних вод.